

‘Context cruciaal bij foto-expositie jodenvervolging’

Achtergrond - 2 mei 2019 - Auteur: Marja Verburg

De tentoonstelling ‘De jodenvervolging in foto’s. Nederland 1940-1945’ van het Nationaal Holocaust Museum in Amsterdam ging gepaard met een controversie: het museum besloot een aantal gruwelijke foto’s uit Auschwitz niet te tonen. Daarmee was niet iedereen het eens. In april bekeek de Duitse historicus Christoph Kreutzmüller de expositie. “Wees voorzichtig met wat je laat zien. Het tonen van zulke foto’s kan mensen ook blokkeren.”

“De fotobijschriften zijn kort genoeg. Dat zeg ik als Duitser.” Christoph Kreutzmüller lacht. Hij zit in de zon op de binnenplaats van het Nationaal Holocaust Museum in Amsterdam en geeft zijn indrukken over de tentoonstelling over de jodenvervolging in Nederland die hij net heeft bezocht. “Duitsers geven altijd veel tekst bij wat ze tonen. Hier in Amsterdam is daar zeer goed over nagedacht en het is goed gedaan”, vervolgt hij ernstiger.

Een dag eerder betoogde Kreutzmüller op het symposium ‘[The camera as a witness: photography and memory](#)’ hoe belangrijk het is zoveel mogelijk context bij een foto te bieden, onder meer via bijschriften. Het symposium was georganiseerd door het NIOD, het Joods Cultureel Kwartier, het Duitsland Instituut en het Goethe Instituut.

Controverse

Tijdens het symposium komt ook de [controverse](#) over het niet tonen van gruwelijke foto’s aan bod. Het gaat om de enige vier beelden die een gevangene in Auschwitz stiekem heeft gemaakt. Op een foto zijn ontklede vrouwen te zien op weg naar de gaskamer, op een andere de verbranding van een stapel lijken. Een medewerker van het Joods Cultureel Kwartier, waar het Nationaal Holocaust Museum in oprichting onder valt, legt uit dat ze zelf nog onderzoek doen naar de effecten van het tonen van zulke beelden op bezoekers. Zo lang dat onderzoek loopt, toont het museum de betreffende foto’s niet. De foto’s zijn echter wel te zien als de tentoonstelling in het najaar van 2019 naar Topographie des Terrors gaat, het nazi-documentatiecentrum in Berlijn.

De tentoonstelling 'De jodenvervolging in foto's. Nederland 1940-1945' is tot en met 6 oktober te zien in het [Nationaal Holocaust Museum in oprichting](#) in Amsterdam. Daarna gaat de tentoonstelling naar [Topographie des Terrors](#) in Berlijn. Van de jodenvervolging in Nederland zijn veel foto's bewaard gebleven. Daarin onderscheidt Nederland zich volgens het museum van andere door nazi-Duitsland bezette landen. [Meer over de tentoonstelling](#)

De meningen blijken verdeeld over wat musea, maar ook nieuwsmedia en onderwijsinstellingen, aan gruwelijke foto's moeten laten zien. Het is gebeurd, dus moet je het tonen, vinden sommige deelnemers aan het symposium. Al moet je natuurlijk rekening houden met de ethische aspecten, de waardigheid van de slachtoffers, wordt er meteen bijgezegd. Kreutzmüller zet zijn vraagtekens bij de zin van het tonen van zulke afschrikwekkende beelden. Het afstotelijke karakter ervan kan empathie in de weg staan. "Wees voorzichtig met wat je laat zien. Het tonen van zulke foto's kan mensen ook blokkeren."

In scène gezet

Maar welke foto's je ook laat zien, je moet er context bij bieden, zeggen de deskundigen. Dat gebeurt nog veel te weinig, vinden ze. Wie heeft de foto gemaakt? Met welk doel? Door wie is de foto verspreid? Waarom en in welke context? Veel foto's van de Holocaust en andere gruwelijkheden uit de Tweede Wereldoorlog zijn gemaakt door nazi's en tonen dus het perspectief van de daders. Andere zijn gemaakt door de geallieerden, bijvoorbeeld bij de bevrijding van de kampen, en zijn deels in scène gezet. Dat kon zo ver gaan dat stapels lijken opnieuw werden neergelegd voor een foto.

[Trailer Jodenvervolging in foto's FINAL Final](#) from [Måke](#) on [Vimeo](#).

Het is belangrijk dat mensen weten waar ze naar kijken, zegt Kreutzmüller. "Je moet biografieën van foto's maken." Op het symposium toont hij drie foto's uit de tentoonstelling waarop joden te zien zijn die zich in mei 1943 voor transport hebben gemeld op de Polderweg in Amsterdam. Ze zullen naar station Muiderpoort worden gebracht en van daaruit met de trein naar Westerbork. Op de foto's staan medewerkers van de Joodse Raad die eten uitdelen; kinderen met speelgoed; er zijn geen militairen te zien.

De foto's tonen het officiële perspectief van de bezetter, legt Kreutzmüller uit. Ze zijn afgedrukt in de Nederlandse SS-krant 'Storm'. En dat is uniek, zegt de Duitse historicus. "In andere landen werden zulke foto's ook gemaakt, maar nooit gepubliceerd." Het laat onder meer zien wat mensen konden weten, zegt hij.

Waarom 'Storm' de foto's afdruckte, durft Kreutzmüller niet met zekerheid te zeggen. Eerder had de krant aangekondigd dat in 1943 alle joden uit Nederland zouden worden gedeporteerd. Misschien wilde de SS laten zien dat ze daarmee bezig was?

Razzia in Amsterdam



Bij de tentoonstelling wijst Kreutzmüller op een foto van een razzia in Amsterdam, op 26 mei 1943, gefotografeerd door een niet-joodse Nederlander vanuit zijn raam aan de overzijde van de straat. "Op de foto's uit 'Storm' zie je geen geweld. Hier is wel veel geweld te zien", zegt hij. Op de foto staan zwaar bewapende Duitse politiemannen of SS'ers die de straat afzetten. Kreutzmüller telt er zeker 20. Bij verschillende huizen wordt aangebeld, ook door mannen in burger. Op straat staat een groepje van zo'n 15 al opgepakte joden, met bagage. "Ze hebben waarschijnlijk dus kort de mogelijkheid gehad iets te pakken." Welke huizen worden doorzocht? vraagt Kreutzmüller zich af terwijl hij naar de foto kijkt. "Alle? Of bepaalde? Hoe weten ze waar joden zijn? Het ziet er systematisch uit. Bij het pakhuis gaan ze niet naar binnen."

Het Nationaal Holocaust Museum heeft, ondanks het feit dat het geen gruwelijkheden wil tonen, een foto in de collectie waarop wel lijken in een

concentratiekamp te zien zijn. De foto staat in de binnenste cirkel van de tentoonstelling, waar het over de vernietiging van de joden gaat. Centraal staat een 7-jarig jongetje, dat vlak na de bevrijding over een weg loopt, langs een stapel lijken. Volgens het fotobijschrift heeft hij nieuwe kleren aan. “Van de foto’s met gruwelijkheden is het een van de minder verstorende”, zegt Kreutzmüller. “Dit gaat over de overlevende en niet over de lijken. Die worden in de tekst niet genoemd. Dat werkt hier goed.”

Christoph Kreutzmüller is historicus en werkzaam bij het [museum Haus der Wannsee-Konferenz](#) in Berlijn. Hij heeft vele publicaties op zijn naam staan, onder meer over de analyse van foto's als historische bronnen.

Dit is een artikel gedownload via [duitslandinstituut.nl](https://www.duitslandinstituut.nl).

Artikel:

<https://www.duitslandinstituut.nl/artikel/31342/context-cruciaal-bij-foto-expositie-jodenvervolg-ing>